

8. Приходько В. П. Внесок вченого в дослідження новітньої історії Чехословаччини і Закарпаття / С. І. Мітряєва, В. П. Приходько // Україна в європейських міжнародних відносинах: Науковий збірник. – К., 1998. – С. 44-50.
9. Приходько В. П. Ніжна революція в Чехословаччині та формування нової внутрішньої і зовнішньої політики країни / В. П. Приходько. – Ужгород: Госпрозрахунковий редакційно-видавничий відділ комітету інформації, 1999. – 94 с.
10. Приходько В. П. Трансформація вищої освіти Закарпаття / В. П. Приходько // Гуманітарна освіта: досвід і проблеми: Збірник матеріалів Всеукраїнської наук.-практ. конференції «Трансформація гуманітарної освіти» (25-27 травня 1998 р., Ужгород). – Ужгород, 1999. – С. 13-16.

РЕЗЮМЕ

ОЙКУМЕНА ИВАНА ГРАНЧАКА: ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ СТРАН ЮГО-ВОСТОЧНОЙ И ЦЕНТРАЛЬНО-ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЫ В НАУЧНОЙ И ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЧЕНОГО

Приходько В. А. (Ужгород)

Научной и образовательной деятельности Ивана Михайловича Гранчака присуще панорамное видение проблем социально-экономического развития стран Юго-Восточной и Центрально-Восточной Европы, истории народов Балкан, Карпат и Дунайского бассейна, истории городов и сел региона, развития образования и культуры, международных и трансграничных отношений. Проведение научных чтений его имени на постоянной основе призвано способствовать развитию и приумножению научно-педагогических традиций, у истоков которых стоял ученый.

Ключевые слова: славистика, балканистика, история городов и сел, мультидисциплинарные исследования, социально-экономическое развитие.

SUMMARY

THE ECUMENE OF IVAN HRANCHAK: THE PROBLEMS OF SOCIAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT OF SOUTH-EASTERN AND CENTRAL-EASTERN EUROPE IN SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL ACTIVITY OF THE SCIENTIST

V. Prykhodko (Uzhhorod)

Ivan Hrančak's scientific and educational activity was characterized by a panoramic vision of the South-Eastern and Central-Eastern Europe countries socio-economic development problems, the history of the Balkans, the Carpathians and the Danube basin peoples, the history of cities and villages in the region, the development of education and culture, international and transfrontier relations. Regular scientific readings by the name of Ivan Hrančak will contribute to the development and multiplication of the scientific and pedagogical traditions established, which initiated Ivan Hrančak.

Keywords: slavic studies, Balkan studies, history of cities and villages, multidisciplinary research, socio-economic development.

УДК 930.1 (477) Гранчак:94 (477.87)

ІСТОРІЯ ЗАКАРПАТТЯ В НАУКОВІЙ СПАДЩИНІ ПРОФЕСОРА ІВАНА ГРАНЧАКА

Данилюк Д. Д. (Ужгород)

У статті розглядається місце історії Закарпаття в науковій спадщині І. Гранчака. Підкреслюється вміння автора виділяти важливі проблеми в історії краю, досліджувати їх на належному науковому рівні. Показана роль І. Гранчака в написанні узагальнюючих праць з історії Закарпаття.

Ключові слова: Закарпаття, історія, проблема, актуальність, історики, наукові конференції.

Здавна відомо, що ніщо не дається так дешево і не ціниться так дорого, як пам'ять. Особливо це стосується тих постатей, котрі залишили помітний слід на ниві науки, освіти, культури не тільки свого, а й інших народів. Такою постаттю в історії Закарпаття був і залишається Іван Михайлович Гранчак – доктор історичних наук, професор. Про його наукову, навчально-методичну роботу написано вже багато. Ми ж наведемо кілька прикладів, які характеризують його як авторитетного вченого, блискучого лектора, високоморальну людину.

Постановка проблеми. І. Гранчака я знав із 1960 р., коли став студентом першого курсу істфаку УжДУ. Він одразу завоював симпатії студентів блискучим викладом лекційного матеріалу, емоційністю, вмінням викликати інтерес до розглядуваної теми. Цьому сприяло використання власних матеріалів, здобутих в архівах України й поза її межами. Саме тому він став співавтором монографій з історії Угорщини, Чехословаччини, південних і західних слов'ян. Наслідком його самовідданої праці стало налагодження творчих і навіть дружніх зв'язків із ученими багатьох закладів вищої освіти, зокрема закарпатцями, які працювали в Москві (А. Пушкаш), Львові (Ю. Сливка). Тісна дружба поєднувала його зі словацьким ученим М. Данілаком [7, с. 35].

У виступах на наукових форумах І. Гранчак завжди відзначався глибоким знанням матеріалу, його новизною. На одній науковій конференції на істфаці Львівського університету ім. І. Франка один поважний професор, звертаючись до мене, так відгукнувся про Івана Михайловича: «Ваш І. Гранчак – чоловік із гострим розумом». І це – правда.

Аналіз джерел. Вивчення багатогранної наукової спадщини професора І. Гранчака показує, що чільне місце в ній посідають праці з історії Закарпаття, які почали виходити у світ на початку 1950-х років [8; 9]. Він сам зауважував: «...Майже третина моїх праць присвячена історії Закарпаття» [1, с. 33]. Додамо, що вони написані на тлі історії країн Центральної Європи – Чехословаччини та Угорщини. Про свої здобутки на науковій ниві вчений розповів 1997 р. в інтерв'ю професору М. Вегешу, яке той опублікував у книзі «Історія і політика» [1, с. 17-38]. У даному повідомленні ми окреслимо тільки основні аспекти краєзнавчих досліджень І. Гранчака.

Виклад нового матеріалу. І. Гранчак показав себе як здібний організатор наукових конференцій, зокрема міжнародних. Найбільш результативною з них була конференція, присвячена пам'яті визначного закарпатського слависта Ю. І. Венеліна, матеріали якої видані окремою книгою [6]. Вона викликала значний інтерес до наукової спадщини вченого, і 2002 р. було видано збірник окремих його праць [2].

Значних зусиль Іван Михайлович доклав до

написання «Історії міст і сіл Української РСР. Закарпатська область», будучи членом редколегії та заступником головного редактора. І. Гранчак – автор вступу до тому і співавтор нарису про місто Ужгород [9, с. 77-110]. 1973 р. історію обласного центру Закарпаття, написану у співавторстві з В. Пальоком, було видано окремою книгою – «Місто над Ужем» [5]. Нагадаємо: попередню книгу з історії міста – «Прошлое Ужгорода» – видав П. Сова ще далекого 1937 р.

У колі інтересів ученого було економічне становище краю, зокрема формування робітничого класу, його безправ'я й зубожіння в 1919-1944 рр., форми боротьби за кращу долю. Ці та інші проблеми І. Гранчак розглянув у п'ятьох розділах книги «Робітництва горде ім'я» [4].

У багатогранній науковій спадщині вченого чільне місце посідає питання культурно-освітнього та наукового життя Закарпаття. Це важливо вже тому, що ще не так давно воно представлялося краєм суцільної неписьменності. Та й сьогодні окремі особи воліють бачити предків закарпатців темними і неосвіченими, людьми, які тільки те й робили, що блукали в темряві і нещасті, покійно несучи ярмо кріпацтва. А церковні діячі XVIII-XIX століть не могли написати наукові праці, оскільки були не істориками-професіоналами, а такими собі самоучками. Справді, всі вони були вихованцями Ужгородської духовної семінарії, але, як справедливо зауважив І. Гранчак, вони були не тільки духовними діячами, але і світськими вченими. Вони зробили важливий внесок у розвиток різних наук, особливо педагогіки, мовознавства, історії. Праці випускників Ужгородської духовної семінарії слугували інтересам народу. Вони спрямовували читачів на розуміння того, хто ми є й куди належимо, закликали розвивати школу, вчитися любити рідну мову, знати історію рідного краю [3, с. 31].

І. Гранчак взяв активну участь у виданні 1973 р. першої узагальнюючої праці з історії Закарпаття «Шляхом до щастя. Нариси історії Закарпаття» [10]. У цій праці він виступив співавтором (разом із В. Керечанином) розділу «Розквіт соціалістичної культури» [10, с. 244-271].

Та справедливим є зауваження Івана Михайловича про те, що «...вищим досягненням у дослідженні історії Закарпаття є все ж таки праця «Нариси історії Закарпаття» [7, с. 31]. Важко переоцінити його заслугу І. Гранчака в її написанні й виданні, адже завдяки «Нарисам...» країни дістали змогу краще узнати, якого вони роду і племені. Потрібно було скласти план-проспект, окреслити головні проблеми, забезпечити введення в наукових обіг найновішого фактичного матеріалу, організувати авторський колектив і т. д. У цьому переконався автор цих рядків, готуючи до друку окремі розділи.

І. Гранчак передбачав наявність труднощів,

але відчуття відповідальності активізувало його діяльність. Він зізнався: «Я взяв на себе велику ношу – бути організатором авторського колективу. Ніхто мене до цього не обирав. Це йшло від душі, від стремління написати узагальнюючу працю про Закарпаття на сучасній науковій основі [1, с. 33-34]. Завдяки І. Гранчаку було видано два томи праці «Нариси історії Закарпаття» (Ужгород, 1993, 1995), а третій побачив світ 2003 р.; керівником його авторського колективу виступив М. Болдижар.

Потрібно було бути високоморальним і самокритичним дослідником, щоб із плином часу зізнатися: наукова цінність власних праць неоднакова. Це було наслідком наявності цензури часів СРСР, диктатури компартії СРСР. Слід було добре знати історію краю і з великою повагою ставитися до неї, аби зізнатися: «Я признав недоліки в своїх працях з історії Закарпаття, але не відмовляюся від них... Я їх дуже високо ціную, вони близькі моєму серцю. Я горджуся тим, що зробив, хоч небагато, в галузі історії краю, який так люблю, історії якого я горджуся» [1, с. 33]. Ось чесна позиція вченого!

Як добропорядний учений і педагог, Іван Ми-

хайлович постійно дбав про підготовку науково-педагогічних кадрів. Досить сказати, що під його науковим керівництвом майже два десятки здобувачів стали кандидатами наук.

Не можу не відзначити, що Іван Михайлович був першим опонентом моєї докторської дисертації 1994 р. про зародження і розвиток історичних наук на Закарпатті з кінця XVIII і до середини XX століть. На конкретних прикладах він розвіяв сумніви одного з членів спецради щодо наявності на Закарпатті історичних знань у зазначений період. Його підтримали інші два опоненти – професори М. Кравець (Вінниця) та В. Сарбей (Київ). І дисертацію було успішно захищено.

Висновки. Вагомі здобутки і багатогранність плідної наукової та педагогічної праці Івана Михайловича Гранчака, його заслуги у вивченні історії Закарпаття, підготовки науково-педагогічних кадрів є беззаперечними. Свідченням цьому є урочисте вшанування його пам'яті колективом факультету історії та міжнародних відносин УжНУ. Без сумніву, його ім'я посідає почесне місце в ряду відомих учених Закарпаття й далеко за його межами.

1. Вегеш М. М. Іван Гранчак про історичну науку // М. М. Вегеш. Історія і політика. – Ужгород, 2005. – Т. 3. – С. 17-38.
2. Ю. Венелін. З наукової спадщини визначного славіста / Уклад. Д. Д. Данилюк. – Ужгород, 2002. – 182 с.
3. Гранчак І. М. Роль Ужгородської духовної семінарії в розвитку культурного відродження Закарпаття в першій половині XIX ст. / І. М. Гранчак // Важливі віхи в історії Мукачівської греко-католицької єпархії. – Ужгород, 1998. – С. 25-32.
4. Гранчак І. М. Робітництва горде ім'я / І. Гранчак, Н. Міщенко, В. Пальок. – Ужгород: Карпати, 1976. – 189 с.
5. Гранчак І. М. Місто над Ужем: Історичний нарис / І. М. Гранчак, В. В. Пальок. – Ужгород: Карпати, 1973. – 271 с.
6. Ю. І. Гуца-Венелін і слов'янський світ: Матеріали міжнародної наукової конференції / Упоряд. І. М. Гранчак, М. І. Зимомря. – Ужгород, 1992. – 326 с.
7. Професор Іван Гранчак: до 70-річчя від дня народження / Упоряд. М. І. Зимомря. – Ужгород: Патент, 1997. – 179 с.
8. Троян М. В. Бібліографія наукових і науково-популярних праць І. М. Гранчака / М. В. Троян. – Ужгород, 1977. – 17 с.
9. Ужгород // Історія міст і сіл Української РСР: В 26 т. Закарпатська область. – К., 1969. – С. 77-110.
10. Шляхом до щастя: Нариси історії Закарпаття. – Ужгород, 1973. – 286 с.

РЕЗЮМЕ

ІСТОРИЯ ЗАКАРПАТТЯ В НАУЧНОМ НАСЛЕДІИ ПРОФЕССОРА ИВАНА ГРАНЧАКА

Данилюк Д. Д. (Ужгород)

В статті розглядається місце історії Закарпаття в научному наслідді І. Гранчака. Підкреслюється вміння автора виділяти важні проблеми в історії краю і досліджувати їх на належному науковому рівні. Показана роль І. Гранчака в написанні обобщаючих творів по історії Закарпаття.

Ключевые слова: Закарпатье, история, проблема, актуальность, историки, научные конференции.

SUMMARY

THE HISTORY OF TRANSCARPATHIA IN SCIENTIFIC HERITAGE OF PROFESSOR IVAN HRANCHAK

D. Danyiuk (Uzhhorod)

The article is devoted to the place of Transcarpathian's history in the scientific heritage of Ivan Hrančak. The author highlighted professor's ability to define the most topical problems in the regional history and study them following the highest scientific standards. Also the role of Ivan Hrančak in development of holistic works on the history of Transcarpathia is demonstrated.

Keywords: Transcarpathia, history, problem, scientific relevance, historians, scientific conferences.

УДК 930.1 (477) Гранчак

РОЛЬ ПРОФЕСОРА ІВАНА ГРАНЧАКА В ПІДГОТОВЦІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТА НАУКОВОЇ ЗМІНИ

Мандрик І. О. (Ужгород)

У статті аналізується внесок професора Івана Гранчака (1927-2000) в підготовку висококваліфікованих спеціалістів історичного факультету Ужгородського університету. Йдеться про його внесок у підготовку аспірантів і докторів, надання дієвої допомоги в їх професійному зростанні.

Ключові слова: І. Гранчак, педагогіка, навчання, студенти, іспити, кафедра, дисертація.

Постановка проблеми. На основі особистих спостережень, навчання, співпраці й набутого досвіду хочемо показати одну з основних складових внеску нашого вчителя і керівника в розвиток педагогіки вищої школи, сказати про його піклування стосовно підготовки наукової зміни. Саме цей напрям роботи викладача університету врешті-решт є визначальним. Прикладом та взірцем у цьому контексті залишається професор Іван Михайлович Гранчак.

Виклад нового матеріалу. Педагогічні нахили в І. Гранчака проявилися ще в шкільні роки під впливом учителів, котрі направляли його по цій стежі, прищепили любов до професії вчителя. Про це свідчив вступ 1943 р. до Мукачівської руської учительської семінарії, що на той час була найпрестижнішим навчальним закладом педагогічного профілю на Закарпатті. Вибір 1947 р. історичного факультету Ужгородського державного університету лише підтверджував такий нахил, оскільки через усі п'ять років навчання І. Гранчак проніс свою мрію про улюблену педагогічну роботу. Потрібно розуміти, що в ті нелегкі часи для сільського хлопця професія вчителя була престижною, або, як тоді говорили, «панською». Так, навчаючись на першому і другому курсах, І. Гранчак за сумісництвом працював учителем російської мови в середній школі № 10 міста Ужгорода [1, с. 65]. Вибір професії педагога підсилювали своїм прикладом і авторитетом такі університетські викладачі як М. Лелекач, Ф. Потушняк, А. Ігнат, В. Неточаєв та інші. Після успішного закін-

чення аспірантури при Інституті історії АН України, де він спеціалізувався з історії слов'ян, 1955 р. одержав лист-запрошення на роботу на кафедру загальної історії УжДУ. Так Іван Михайлович майже до кінця життя пов'язав своє трудове життя з нашим університетом, де педагогічна робота зайняла визначальне місце.

Почалася тривала праця над навчальними курсами, котра для доброго викладача продовжується протягом усього життя. Відомо, що й окрема лекція ніколи не є завершеною, тим взірцем, який не потребував би жодного вдосконалення. Її не можна порівнювати з написаною картиною на художника, на яку вже нанесено останній мазок, чи з літературним твором, котрий завершується крапкою. Навчальний матеріал викладач має пропустити через себе, з роками зрозуміти вагу наведеного факту, відчутти найважливіше, оминати другорядне, знати, що легше засвоюється студентами, а що дається важче.

І. Гранчак як лектор завжди прагнув того, щоб його думки доходили до слухачів, щоб у них залишалися гарні враження. Це важлива професійна риса. Кожен викладач завжди бажає завоювати авторитет серед студентів, хоча досягти цього в максимальному вимірі майже неможливо. Тут вирішальними є педагогічний такт, відчуття міри, вміння виділити головне. При викладі матеріалу кожної лекції І. Гранчак умів не лише подавати факти, займатися їх нагромадженням, а й поєднувати це з математичним лаконізмом. Він захоплював сту-